

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/6--SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

M.Radjabova	
Tarix fanini o'qitishda foydalaniladigan metodlar	322
D.D.J.Nizomitdinov	
XV – XVII asr birinchi yarmida nemis tarixshunosligida Amir Temur shaxsi tavsifi va uning harbiy yurushlari talqini	325
Қ.А.Пулатов	
Борьба с полигамией, гендерным равенством и секуляристической сущностью в социальных взглядах джадидов: научный анализ	329

ADABIYOTSHUNOSLIK

R.A.Ortiqov	
Ingliz bolalar adabiyotidagi sarguzasht-fantastik asarlar poetikasiga doir	336
I.M.Jo'rayev	
Zahiriddin Muhammad Bobur merosida xotin-qizlar obrazining tarixiy talqini	341
O.Z.Dadajonov	
Maqsud Shayxzodaning "Mirzo ulug'bek" va Bertold Brextning "Galiley hayoti" dramalarida olimlik motivi	350
S.A.Olimjonov	
Erix Mariya Remark va Ulug'bek Hamdam asarlarida badiiyat muammolari	354
A.A.Qosimov	
The role of mythonyms in Tolkien's works and their linguistic analysis	360
A.A.Qosimov	
Linguistic analysis of metaphors in Tolkien's novels	366
Д.Ш.Ибрагимова	
Подходы преподавания зарубежной литературы в иноязычном контексте	370
M.N.Abdulimova	
Lexical-structural features of mythonyms	376
N.Qurbonov	
Intensification and Deintensification Expressed Through Hyperbola in English Novels	380
S.O'.Shermatova	
Teenager image in "Treasure island" by robert louis stevenson	383
N.I.Toirova	
XX asr adabiyotida ramziy obrazlarning poetik xususiyatlariga doir	386
S.S.Usmanova	
Psixologizm tarixiy asarda yetakchi obraz usuli sifatida	390
A.O'.Abdullayev	
Ramz belgining maxsus turi sifatida	395
K.A.Toipvoldiyev	
Реальный восток М.Ю.Лермонтова	401
A.A.Касимов, Р.Н.Джагаспанян	
Проблема народного героя в литературе как отражение национального самосознания	406
Р.Н.Джагаспанян	
Интерпретация образа степана разина как воплощение идеалов казачества в романе В.М.Шукшина "Я пришел дать вам волю"	412
A.P.Косимов	
Сатира – литературный инструмент В.Шукшина (на примере романа «Любавины»)	422
O.A.Акбаров	
Национальная идентичность и культурная память в современной прозе	427
Э.Ф.Гиздулин	
Историческое развитие постапокалиптических мотивов в художественной литературе	431
Ч.Х.Чамолов	

UO'K: 37.03

TARIX FANINI O'QITISHDA FOYDALANILADIGAN METODLAR

МЕТОДЫ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИИ

METHODS USED IN TEACHING HISTORY

Munisa Radjabova

Mustaqil izlanuvchi, PhD

Annotatsiya

Tarix o'qitish usullarini belgilashda, dastlab ta'lim va tarbiyaning o'zaro bog'liqligini, o'quvchilarning g'oyaviy-siyosiy bilimni doimiy o'sib borishini, ularda bu bo'yicha malakalar hosil qilishni hamda ijodiy faoliyatga tayyorlanishlarini nazarda tutmoq kerak. Ta'limdan kuzatilgan maqsadlarning muvaffaqiyatli ravishda amalga oshmog'i uchun, ular ilmiy asosda belgilanmog'i lozim.

Аннотация

При определении методов преподавания истории необходимо изначально учитывать взаимозависимость образования и воспитания, непрерывный рост идейно-политических знаний учащихся, формирование навыков в этом отношении, их подготовку к творческой деятельности. Для успешной реализации образовательных целей они должны определяться на научной основе.

Abstract

When determining the methods of teaching history, it is necessary to initially consider the interdependence of education and upbringing, the continuous growth of students' ideological and political knowledge, the formation of skills in this regard, and their preparation for creative activity. For the successful implementation of educational goals, they should be determined on a scientific basis.

Kalit so'zlar: Xronologiya, deduktsiya, sintez, tarixiy bilimlar, tarix predmeti, ko'nikma, aktivlashtirish, g'oyaviy-siyosiy, tarbiya, ta'lim.

Ключевые слова: Хронология, дедукция, синтез, историческое знание, предмет истории, умение, активизация, идейно-политическое, воспитание, образование.

Key words: Chronology, deduction, synthesis, historical knowledge, subject of history, skill, activation, ideological and political, upbringing, education.

KIRISH

O'rta va o'rta maxsus ta'lim tizimini isloh qilishning asosiy yo'nalishlarida ta'lim mazmunini takomillashtirish, uning tarbiyaviy yo'nalishini kuchaytirish bilan birga, o'qitish metodlarini ham aktivlashtirish asosiy vazifa qilib qo'yildi. Endilikda, ta'lim mazmuni insoniyat to'plagan tayyor bilimlar, ko'nikma va malakalarni puxta egallash bilan birga, o'quvchilarning mustaqil fikr yuritish, ijodiy ishlash qobiliyatlarining o'sishini ta'minlay oladigan ijodiy faoliyatni ham o'zida birlashtirmog'i lozim. Ta'limning rivojlanish printsiplariga ko'ra, o'quvchilarni mustaqil fikrlash va ijodiy ishlay bilishga o'rgatish va ularda zarur ko'nikma, malakalarni yuzaga keltirishda ta'lim mazmuni bilan birga o'qitish metodlari ham muhim rol o'ynaydi. O'qitish metodlari murakkab muammo bo'lib, o'rta ta'lim va o'rta maxsus ta'lim tizimida oldiga qo'yilgan mas'uliyatli vazifalarning hal etilishi ko'p jihatdan uning to'g'ri hal qilinishiga bog'liqdir. Lekin, hozirda o'qitish metodikasining bu muhim muammosi, xususan tarix o'qitish metodlari sistemasi yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Metodik adabiyotda metodistlar tomonidan «Metod», «Metodik usullar» tushunchasi turlicha talqin etiladi va klassifikatsiya qilinadi. O'qitish metodikasida tarix ta'limi metodlari tizimining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi va bu sohada yagona qarash bo'lmaganligi o'rta va o'rta maxsus ta'lim tizimida tarix o'qitish amaliyotida jiddiy kamchiliklarga olib keldi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek: "Bir haqiqatni hech qachon unutmaylik: biz buyuk tarix, buyuk davlat, buyuk madaniyat yaratgan xalqmiz. Biz-hech qachon mehnatdan qochmaydigan, qiyinchilikdan qo'rqmaydigan, adolatni qadrlaydigan, azmu shijoatli buyuk, xalqmiz. Barchamiz bir tanu bir jon bo'lib, yakdil va ahil bo'lib harakat qilsak, halol-pok

TARIX

bo'lib, yaxshi niyat bilan mehnat qilsak, har qanday marralarni egallashga, boshqacha aytganda, tariximizning yangi sahifasini yaratishga qodir xalqimiz".

Ko'pincha o'qituvchilar o'qitish metodlarini tanlashda dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilarga faqat tayyor bilim berish, ya'ni ularni o'qitishni ko'zda tutib, o'quvchilarning o'rganishi (ta'limning ikkinchi muhim tomonini)ni uyushtirish, unga rahbarlik qilish, bilish, malaka va qobiliyatlarini sistemali ravishda o'stirib borish kabi muhim momentlarni e'tibordan chetda qoldiradilar. Shuningdek, o'qitishning metod va usullarini tanlashda o'quv materialining mazmunidagi o'ziga xosliklarni, uning ta'lim-tarbiya vazifalarini, o'quvchilarning bilimi va malakalarini e'tiborga ola bilmaslik hollari ham shunday jiddiy kamchiliklar jumlasidan edi. Bu hol ma'lum darajada o'quvchilarning tarix predmetiga qiziqishlari pasayishiga, umumiy ta'lim-tarbiya ishlarining natijasiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Shu bilan birga, o'rta ta'lim va o'rta maxsus ta'lim tizimida amaliyotida, ayniqsa keyingi yillarda o'quvchilarni tarix predmeti vositasida tarbiyalashda, uni o'qitishni ilmiy asosda olib borish, ta'lim-tarbiya ishlari samaradorligini oshirish sohasida ko'pgina tajribalar yig'ildi. Belgilab bergan muhim vazifa tarixiy bilimlarning samaradorligi va sifatini oshirishning muhim sharti va vositalaridan biri bo'lgan bu ishlar tarix o'qitish metodlari sistemasini va metodik usullarini ham ilmiy asosda ishlab chiqish va amalda ulardan muvaffaqiyatli foydalanish imkoniyatini beradi. O'qitish metodlarini ilmiy asosda klassifikatsiyalash masalasi pedagogika fanida o'qitishning turli bosqichlarida turlicha hal qilib kelindi. O'qitish metodlari klassifikatsiyasiga ba'zan analiz va sintez, deduktsiya va induktsiya kabi mantiqiy operatsiyalar asos qilib olinib, o'qitish metodlari induktiv, analitik va boshqa mantiqiy usullar sifatida xarakterlanadi. O'qitish metodiga bu xil qarash, A.Vagin ta'kidlaganidek, tarix o'qitish metodikasida tan olinmadi. O'rta ta'lim va o'rta maxsus ta'lim tizimida tarix o'qitish tajribasi shuni isbotladiki, yuqoridagi mantiqiy operatsiyalar o'qitish va o'rganishning barcha bosqichlarida turli xarakterdagi xilma-xil didaktik va metodik vazifalarni hal qilishda ishtirok etsada, mustaqil o'qitish metodlari bo'lib xizmat qila olmaydi. Taniqli metodist A.I.Strajev aytganidek: «Tarix o'qitish metodi tarixiy material bo'yicha qilinadigan anashu mantiqiy operatsiyalardan tashkil topadi». O'qitish metodlarini ba'zan o'quvchilarning bilish faoliyati, faollik darajasiga qarab klassifikatsiyalash tavsiya qilinadi. Bu tarzda ajratish o'qitish metodlaridan ko'ra, ko'proq o'qitishning umumiy xarakteriga taalluqlidir. 60-yillarda tarix o'qitish metodlari turlicha bo'lgan.

Metodist A.I.Strajev "Tarix o'qitishning tashkil etilishi, metodlari va vositalari tarix fanining ma'lum ta'lim-tarbiya vazifalarini amalga oshirishga xizmat qiladi" deydi. Lekin, u ham o'qitishning asosiy metodlarini tarixiy jarayonning o'zini o'rganish metodidan iborat qilib qo'yib, masalada noaniqlikka yo'l qo'yadi. A.I.Strajev quyidagi o'qitish metodlarini tavsiya qiladi: 1) tarixiy faktlarni o'rganish metodlari; 2) xronologiyani o'rganish metodlari; 3) mahalliy tarixiy voqealarni o'rganish metodlari; 4) asosiy tarixiy tushunchalarni shakllantirish metodlari; 5) sabab-natija aloqalarni o'rganish metodlari; 6) tarixiy jarayonning qonuniyatlarini ochib berish metodlari. Ma'lumki, tarix o'qitish - o'qitish va o'rganishni tashkil etish jarayonidan iborat. Metodist A.Strajevning klassifikatsiyasidan ham ko'rinib turibdiki, u faqat o'qituvchining o'quvchilarni o'qitishini ko'zda tutadi, o'quvchilarning o'rganishini tashkil etish va ularning o'rganishiga o'qituvchining rahbarlik qilishini e'tiborga olmaydi. Ko'zga ko'ringan metodist V.G.Kartsev bu masalada boshqacha yo'l tutadi. U metodlar sistemasiga o'quv harakteriga ega bo'lgan belgilar ("Bayon qilish metodi", "so'rash metodi") va umumiy didaktiv vazifalarni ("materialni o'rganish metodi", "mustahkamlash metodi", "bilimni tekshirish metodi") emas, balki o'quvchilarning tarixiy voqealarni bilish qonuniyatlarini asos qilib oladi.

V.G.Kartsev - o'quvchilarda tarixiy tasavvur va tarixiy tushunchalarni shakllantirish masalasi metodikaning markaziy nuqtasi bo'lishi kerak va u, o'quvchilarda tarixiy tasavvur va tushunchalarni shakllantirishning 5 guruhga ajratgan:

- 1) tarixiy tasavvurlar va tushunchalarni shakllanish metodlari;
- 2) umumiy tushunchalarni shakllantirish metodlari;
- 3) vaqt va fazoda tarixiy rivojlanish dialektikasini ochib berish metodlari;
- 4) tarixni zamonaviy voqealar bilan borlash metodlari;
- 5) tarixiy bilimlarning hayot va amaliyotda qo'llanilishi.

Metodist **P.S.Leybengrub** ta'lim manbalari, ya'ni bilish manbalari asosida o'rta ta'lim va o'rta maxsus ta'lim tizimida tarix o'qitishning quyidagi metodlarini ko'rsatadi.

- 1) hikoya metodi va o'rta ta'lim va o'rta maxsus ta'lim tizimida ma'ruzasi;
- 2) suhbat metodi;
- 3) ko'rsatmali metod;
- 4) darslik bilan ishlash metodi;
- 5) tarixiy hujjatlar bilan ishlash metodi;
- 6) badiiy adabiyotlardan foydalanish metodi.

P.S.Leybengrub nimagadir, og'zaki bayon qilish metodlarining hammasini hikoya va ma'ruzadan iborat qilib qo'yadi.

A.Vagin o'zining tarix o'qitish metodikasiga bag'ishlangan kitobida ana shu kamchilikni to'ldiradi. A.Vagin tarix o'qitish metodlari klassifikatsiyasiga bilim olish manbalari bilan birga, bilim olish usulini ham asos qilib olgan. U o'qitish metodlarini quyidagi uch gruppaga bo'ladi: 1) jonli so'z: hikoya, tavsiflash, xarakteristika, muammoli bayon; 2) ko'rsatmali metodlar: rasmlar va boshqa ko'rsatmali qurollar, doskaga chiziladigan grafik yozuvlar, texnika vositalari va boshqalar; 3) tekstlar bilan ishlash metodlari. A.Vagin o'qitish metodlari klassifikatsiyasiga bilim manbalari va bilish usullarini asos qilib olish bilan birga, bilish manbalari didaktik vazifalarga muvofiq o'qitish protsessining asosiy bosqichlarida qanday qilib aniq amalga oshirilishini jadval shaklida beradi. Bu jadval har bir darsda o'tiladigan materialning mazmuniga qarab o'qitishning turli xil metod va usullaridan foydalanish zarurligini aniq ko'rsatadi. Keyingi yillardagi o'rta ta'lim va o'rta maxsus ta'lim tizimida tarix o'qitish tajribasi A. Vagin tavsiya etgan o'qitish metodlarining juda aniq ekanligini ko'rsatdi.

P.V.Gora o'rta ta'lim va o'rta maxsus ta'lim tizimida tarix o'qitish tajribasiga ko'ra, tarix o'qitish metodlarini klassifikatsiya qilishda masalaga faqat didaktik nuqtai nazardan qaramasdan, tarixiy-metodik nazardan ham yondashish, o'quv tarixiy materialning ta'lim-tarbiyaviy vazifalarini hamda uning mazmunidagi o'ziga xos xususiyatlarni ham yetarli ravishda e'tiborga olish zarur ekanligini ko'rsatadi.

Hozirda o'qitish metodi deganda asosan ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilarning ma'lum maqsadga erishishga qaratilgan birgalikdagi faoliyat usullari tushuniladi. Aniqroq aytganda, o'qitish metodlari har ikkala faoliyatning, ya'ni o'qituvchi tomonidan o'quvchilarni bilim, ko'nikma va malakalar bilan tanishtirish, ahloqiy jihatdan tarbiyalash, ularda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish hamda o'quvchilar tomonidan nazarda tutilgan ilmiy bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirish faoliyatida qo'llaniladigan usullarni o'z ichiga oladi.

ADABIYOTLA RO'YXATI

1. Sh.Mirziyoyev. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. "O'zbekiston" NMIU,2018
2. Sh.Mirziyoyev. Milliy tiklanisdan- milliy yuksalish sari. "O'zbekiston" NMIU,202
3. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik maxorat.-T.: TDPU. 2003.
4. J.G'.Yo'ldoshev, S.A.Usmonov. Pedagogik texnologiya asoslari.-T.: O'qituvchi.2004.
5. Sultonova, M. (2022). INNOVATIVE TECHNIQUES FOR EFFECTIVE TEACHING TO FOREIGN LANGUAGE LEARNERS. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(3), 659-662.
6. Usmonova, D. (2022). TO STUDY THE IMPORTANCE OF TRANSPOSITION OF WORD CATEGORIES IN ENGLISH. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(10), 128-131.
7. Sidikova, G. S., & Ibrahimovich, T. A. (2021). FORMATION OF CHILDREN'S HEALTH CULTURE AS A SOCIAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM. Conferencea, 71-74.
8. Uzakova, L., & Usmonova, D. (2021). Comparative Study of Uzbek and English Speech Etiquette. Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT, 1(12), 60-63.
9. Авазовна, Г. В. (2022). THE SOCIOLOGICAL NATURE OF THE ADDRESS. EPRA International Journal of Research and Development (IJRD), 7(7), 81-86.